

Sisällys

Johdanto.....	9

OSA 1

LÄHTÖKOHTIA LUONTO- JA KESTÄVYYSKASVATUKSEEN

Luonnon monimuotoisuus ja sen ylläpitäminen.....	16
Luonnon monimuotoisuuden puolustaminen on kestävyyskasvatuksen ytimessä.....	24
<i>Hannele Cantell</i>	
Lähiluonto kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäjänä.....	26
Luonto lisää lasten hyvinvointia ja terveyttä.....	32
<i>Riikka Puhakka</i>	
Osallisuus ja toimijuus.....	39
Yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen – sitoutumista ja innostumista.....	48
Arvokasvatus.....	54
Tavoitteena planetaarinen hyvinvointi.....	60

OSA 2

LUONTOKASVATUS 2020-LUVUN

VARHAISKASVATUKSEN PEDAGOGIIKASSA

Luontoyhteyden ja luontosuhteen rakentuminen varhaislapsuudessa.....	70
Luonto monipuolisena oppimis- ja toimintaympäristönä.....	78
Työtavat lähiluonnossa.....	84
Luonnossa jokainen hetki on hyvä tutkimushetki..... <i>Jenni Vartiainen</i>	88
Toimintakulttuuri ja laadukas pedagogiikka.....	94
Viisautta etsimässä metsäesiopetuksessa..... <i>Terhi Ek</i>	100

OSA 3

KESTÄVYYSKASVATUS

Kestävyyskasvatus ja kestävyysosaaminen.....	108
Kestävyyskasvatus varhaiskasvatuksessa.....	114
Ekososiaalinen sivistys.....	123
Tunnetaidot ympäristötunteiden peruspilareina.....	130
Ympäristötunteet heijastuvat lasten toimintaan ja leikkeihin..... <i>Chantal Romi</i>	139
Kokonaisvaltainen ja ratkaisukeskeinen ilmastokasvatus.....	144
Näkökulmia ratkaisukeskeisen ilmastokasvatuksen toteuttamiseen varhaiskasvatuksessa..... <i>Ilkka Ratinen</i>	154
Kohti systeemistä ja uudistavaa oppimista.....	158

OSA 4

HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ

Kokopäiväpedagogiikka lähiluonnossa.....	166
Erilaiset metsäryhmät varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa.....	170
Luontokoulutoiminta varhaiskasvatuksen tukena..... <i>Taru Lindgren</i>	177
Yhdenvertaista ja tasa-arvoista luonto- ja kestävyyskasvatusta.....	180
Ketään ei jätetä kokemusten ja oppimisen ulkopuolelle..... <i>Marita Neitola</i>	184
PROSUS-työkalu tukemaan kestäväää varhaiskasvatusta..... <i>Ann-Christin Furu</i>	191
Varhaiskasvatuksen ilmasto-opas ja ilmastokasvatuksen apupyörämalli..... <i>Chantal Romi</i>	194
Jokaisenoikeudet ja luonnon kokeminen taiteen kautta.....	200
Jokaisenoikeudet luontokokemuksen rikastuttajina..... <i>Anne Rautiainen</i>	206
Vinkkisivuja.....	208
Kirjoittajat.....	209

Johdanto

Lapsuus on merkittävä elämänvaihe. Lapsuudessa asiat koetaan ensimmäistä kertaa ja koetuista asioista muodostetaan ensimmäiset käsitykset. Lapsuus on oppimisen, arvojen ja tunteiden muokkauksen vahvaa aikaa. Varhaislapsuudessa juurrutetaan minäkuva toimijana ja oppijana. Vuorovaikutuksessa toisten lasten kanssa rakentuu sosiaalinen identiteetti sekä aloitetaan tunnetaitojen harjoittelu. Varhaislapsuudessa myös sisäistetään arvoja ja ymmärrystä ihmisen roolista luonnon kiertokulussa.

Tämän kirjan tavoitteena on antaa monipuolista taustatietoa kaikille varhaislapsuuden luonto- ja kestävyyskasvatuksesta kiinnostuneille. Se tarjoaa myös vinkkejä ja ideoita erityisesti varhaiskasvatuksen arjen toimintaan. Kirja tarkastelee luonto- ja kestävyyskasvatuksen mahdollisuuksia alle kouluikäisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja tulevaisuustaitojen edistäjänä.

Luonto- ja kestävyyskasvatus on aiheena ajankohtainen. Törmmämme jatkuvasti uutisointiin ja tutkimuksiin muun muassa luonnon monimuotoisuuden köyhtymisestä, kestävyysmurroksesta ja ilmastokriisistä. Tarvitsemme taitoja kohdata odottamattomia haasteita sekä kokonaisvaltaista näkemystä siitä, mihin taloutta ja hyvinvointia on mahdollisuus kehittää luonnon asettamissa rajoissa. Nämä lähtökohdat ovat merkityksellisiä pohdittaessa omaa vastuullisuutta sekä kestävää ja luontoa kunnioittavaa toimintaa.

Luonto- ja kestävyyskasvatus on konkreettisia tekoja, joilla voidaan parantaa laajasti sekä aikuisten että lasten hyvinvointia. Tee-

maan keskittyminen edistää laaja-alaista, kokonaisvaltaista, oppimista tukevaa, tulevaisuusorientoitunutta ja lasten osallisuutta lisäävää pedagogiikkaa. Tulevaisuutemme turvaavan kasvatuksen tavoitteena voitaneen pitää ymmärrystä kokonaisvaltaisesta pedagogiikasta, jonka tavoitteena on muuttaa yhteiskuntaa vastuullisemmaksi ja kestäväää elämäntapaa ylläpitäväksi.

Onnistuneet kokemukset luonnossa, elämykset sekä yhdessä toimiminen vahvistavat välittämistä, empatiaa sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta koko yhteisön kesken. Lapset ja aikuiset voivat kokea yhdessä liikkumisen riemua, uuden oppimisen elämyksiä ja muun muassa luovuuden kehittymistä. Tämä on parhaimmillaan positiivista, iloista tulevaisuuskasvatusta, jossa keskiössä on maapallomme säilyvyys.

Kirja sukeltaa luonto- ja kestävyyskasvatukseen varhaislapsuudessa tuoden mukaan monitieteistä näkökulmaa toimintaan lasten kanssa. Kestävyyskasvatukseen liittyy kasvatuksen eri näkökulmia sen mukaan, miten tutkimus ja ymmärrys maapallon tilasta kehittyy. Kestävyyskasvatuksella pyritään ihmisen toiminnan muutokseen. Pienten lasten näkökulmasta se liittyy vahvasti juuri luonnossa olemiseen ja toimimiseen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa¹ ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa² ohjataan ympäristökasvatukseen, joka on osa kestävyyskasvatukseen kytkeytyvää toimintaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet toteaa, että ympäristökasvatuksella edistetään kestäväää elämäntapaa kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittelemista.

Kirja on jaettu neljään osaan. Ensimmäinen osa esittelee luonto- ja kestävyyskasvatukseen liittyviä ajankohtaisia näkökulmia ja luo taustoitusta teemaan. Jotta luonto- ja kestävyyskasvatus tulee merkittäväksi varhaislapsuudessa, on hyvä ymmärtää siihen liittyvää laajempaa pohdintaa ja ajattelua. Erityisen merkityksellistä on lasten kanssa toimivien aikuisten yhteinen tulevaisuusorientoitunut sitoutuminen toimintaan sekä arvopohdinta.

Kirjan toinen osa perehtyy tarkemmin juuri luontokasvatuksen teemoihin ja aiheen teoreettiseen tarkasteluun. Tässä osassa nousee esille vahvemmin varhaiskasvatuksen ja siellä tehtyjen pedagogisten ratkaisujen merkitys luontokasvatuksen edistäjänä. Lopuksi esitellään uutta tutkimustietoa niin kutsutusta metsäesiopetuksesta: miten viisaus ja metsäesiopetus voivat linkittyä yhteen.

Kolmannessa osassa sukellaan kestävyyskasvatuksen teemojen pariin päätyen ilmastokasvatukseen ja systeemiseen oppimiseen varhaiskasvatuksessa. Osassa on tuttuja elementtejä, kuten tunnekasvatus ja toivon ilmapiiri, mutta osa aiheista saattaa tuntua aluksi haastavilta pienten lasten kanssa toimimisen näkökulmasta. Haluamme kuitenkin haastaa lukijaa pohtimaan erityisesti toteutettavaa pedagogiikkaa myös totuttujen toimintamuotojen ulkopuolelta. Osa pyrkii toimimaan myös teoreettisena lähtökohtana, kun arvioidaan toteutettavaa pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Kolmatta osaa kannattaa lähestyä tulevaisuusorientoituneesti ja avoimin mielin.

Kirjan neljäs osa keskittyy erilaisiin käytänteisiin, joihin erityisesti varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa luonto- ja kestävyyskasvatuksen yhteydessä törmätään. Viimeinen osa tarjoaa myös muutamia valmiita vinkkejä ja työkaluja luonto- ja kestävyyskasvatukseen. Valmista materiaalia on nykyisin paljon saatavilla. Kaikkea ei voi yhteen kirjaan yhdistää. Hakusanapilvi aivan kirjan lopussa tarjoaa ideoita siitä, mistä lähteä liikkeelle.

On hyvin mahdollista, että moni tässä kirjassa oleva asia tuntuu jo tutulta. Kirjassa esiteltyä tehdään paljon varhaiskasvatuksen arjessa. Kuitenkin on myös paljon sellaista, mitä ei vielä toteuteta tai missä olisi tärkeää kehittyä. Lukiessa onkin hyödyllistä kiinnittää huomiota oman tekemisen tunnistamiseen ja sanoittamiseen sekä tekemisen tai tekemättä jättämisen perusteluihin. Toivommekin kirjasi täyttyvän marginaalimerkinnoista, alleviivauksista, välimerkeistä, ajatuksista, kysymyksistä ja kehittämistavoitteista. Tee kirjasta oma matkasi luonto- ja kestävyyskasvatukseen.

Kiitämme kaikkia mukana olleita kirjoittajia. On upeaa huomata, miten aiheen ympärillä vallitsee vahva tahtotila viedä asioita eteenpäin ja saada tietoa lisättyä laajasti. Kukaan mukaan pyydetystä kirjoittajista ei kieltäytynyt tehtävästä. Juuri tämä on osoitus siitä, että muutos on mahdollista – se odottaa ovien avaamista ja sisään kutsumista. Yhteinen retki alkakoon.

Pajunkissojen aikaan 2024

Mari Parikka-Nihti

Terhi Ek